

23.89x24.22	1/3	80 עמוד	הארץ - גלריה	06/08/2021	78308767-6
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונו - 80790					

פליטים פלסטינים ב-1948. כיצד המושג "בריה" נהפך לכלי תעמולתי? צילום: CPA Media Pte Ltd / Alamy Stock Photo

ההיסטוריון אילן פפה מבקש להוכיח בספרו כי גירוש הפלסטינים במלחמת העצמאות היה חלק מתוכנית-אב ציונית, שנועדה לטהר את הארץ ולהקים בה מדינה ליהודים בלבד. אבל "הטיהור האתני של פלסטין", שתורגם כעת לעברית, סובל מרשלנות, מניפולציות וטעויות למכביר, והתוצאה היא מחקר לא רציני

קריאה סלקטיבית

אדם רז

קובע ש"זיכרונות בעל פה חשפו מקרי אונס בכל הכפרים הכבד שים של פלסטין". אין כפל משמעות למלה "בכל", אבל מיד לאחר מכן הוא קובע ש"ניסיונות לראיין אנשים שהיו שם (בכפרים) בנור שאים אלה נתקלים בקושי גדול. רוב המראיינים מתרשמים שהמ"רואיינים יודעים יותר ממה שהם מסוגלים או נכונים לגלות". כמו במקרים אחרים בספר, אין הפניות למקורות המוכיחים מקרי אונס "בכל הכפרים" ולא נמסרת זהותם של "רוב המראיינים" שהצליחו או לא הצליחו לחשוף מעשי אונס "בכל" הכפרים. פפה קובע מסמך רות ועובר הלאה מתוך ידיעה שהקורא מבין את פשר המלה "בכל". פפה מתייחס לגירושם של תושבי 531 כפרים (לצד גירוש של

המשך בעמוד 78

של האזור בכלל ולסכסוך הישראלי-פלסטיני בפרט. מוריס היה מנומס. מסקנתי מקריאת התרגום לעברית של ספ"ר — גרסה מעודכנת, שראתה אור אשתקד — היא שפפה משקר או שהיד הכותבת על המקלדת עושה כרצונה. הספר, שעוסק במלחמת העצמאות/נכבה בדגש על גירוש הפלסטינים, מכיל טעויות ומניי פולציות רבות, שקשה לבחור היכן להתחיל את הדיון בו. במקום להציג תיאור כללי של הספר ושל התזות המרכזיות בו, נדמה כי ראוי לפתוח ולהדגים את כשלויו דרך סוגיה ספציפית קשה שפפה מזכיר וכך להתודע לטכניקת כתיבתו המניפולטיבית. אחד מתתי-הפרקים בספר נושא את הכותרת הקצרה "אונס" ובו פפה מתייחס למעשי אונס של פלסטיניות על ידי חיילים. פפה

בשנת 2011 סקר ההיסטוריון בני מוריס ב"ניו ריפבליק" שלושה ספרים של אילן פפה וביניהם "הטיהור האתני של פלסטין", שעורר הדים כשיצא לאור באנגלית ב-2006. "במקרה הטוב", כתב מוריס, "פפה הוא אחד ההיסטוריונים הרשלנים בעולם; במקרה הגרוע הוא אחד הפחות ישרים. למען האמת הוא נמצא ככל הנראה במקום טוב באמ"צע". פפה ממלא זה שנים תפקיד אידיאולוגי בתנועת החרם על ישראל והוא אחד מההיסטוריונים הישראליים היותר מוכרים בעולם, שבאמתחתו ספרים רבים המוקדשים להיסטוריה

22.96x26.6	2/3	עמוד 80	הארץ - גלריה	06/08/2021	78308768-7
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונות - 80790					

הטיהור האתני של פלסטין

אילן פפה

הוצאת ספרי נובמבר, 316 עמודים, 80 שקלים

קריאה סלקטיבית

המשך מעמוד 80

תושבי 11 ערים). כה שאם אכן "בכלל" כפר אנסו, אז מדובר בתופעה שכיחה שיש להסבירה מצד אחד ואת היעדרותה מהכתיבה ומהתייחוד הזמנים מצד שני. פפה אינו עושה זאת. די לו להתבסס על מאמר שפירסם אביב לביא ב"הארץ" ודן בפרשת אונס קבוצתי של נערה בדואית על ידי קבוצת חיילים שהוצבו בנירים באוגוסט 1949, שלאחר שאנסוה במשך שעות ארוכות הוחלט לרצוח ולקבור אותה ("הוח"לט וקויים – רחצוה, גזוו שערותיה, אנסוה והרגוה", 28.10.2005). פפה כותב: "בקצה הצפוני של רצועת עזה של היום, חטפו ילדה פלסטינית בת 12 והביאו אותה לבסיס. שם הם גזוו את שערותיה, הלבשו אותה בגדי פלמ"חניקית, אנסו אותה במהלך ערב אחד ולבסוף רצחו אותה. גם את המקרה הזה תיעד בן-גוריון ביומנו, אך ער רכי היומנים צינורו אתר".

פפה מסתפק בקריאה שטחית של ספרות המחקר ואפילו של מאמר של לביא שעליו הוא מסתמך. יומניו של בן-גוריון מימי המלחמה הם מקור היסטורי חשוב לחוקרי התקופה והם יצאו לאור בשלוש מהם ולכן אפשר לצפות שיידע ש"יומן המלחמה" מסתיים ב-20 ביולי 1949, עם החתימה האחרונה על הסכמי שביתת הנשק, ולכן לפני ער רכי היומן לא עמדה כלל הדילמה אם לצנור את הרישום מאוגוסט. פפה לקח את התיאור מהמאמר ב"הארץ" ובו ישנה התייחסות לרישום של בן-גוריון (ולא מצוין שהוא צונור). להלן הציטוט מהיומן השוכן בארכיון שבשדה בוקר: "וועה מחפירה: גודד 22 בבאר שבע מצאו ערבי וערבית, הערבי הרגו, על הערבייה דנו (22 איש) מה לעשות זה: הוחלט וקויים – רחצוה, גזוו שערותיה, אנסוה והרגוה". לא תוכן הציטוט חשוב לענייננו, אלא העובדה שהקורא אינו יודע שהרישום פתוח לעיון זה שנים רבות בארכיון בן-גוריון. למעשה, לא רק שעורכי "יומן המלחמה" לא צינורו אותה, אלא שהיא נגישה – אף באמצעות המרשתת – לכל דורש. במלים אחרות, פפה טועה או מבלבל בשביל מטרותיו הפוליטיות. פברוקים דומים מופיעים לאורך כל הספר, אבל לפעמים הטכניקה של התועמלן ערמומית יותר. פפה כותב ש"הלבישו אותה (את הנערה) בגדי פלמ"חניקית". הקורא הממוצע לא יתעכך על המשפט הזה, אבל האם בהשחתת פנימה פפה רצה לאותה לקורא? די בכך שנוכיר כי הפלמ"ח פורק בסוף 1948 ופפה אינו מציין את שם הגדוד בו שירתו הפרשעים. בקלות הקורא מועד לחשוב שמדובר בלוחמי הפלמ"ח ולא במחל"ק ספרי 3 של גודד מספר 4 במחוז הנגב.

פפה עושה ב"עובדות" כרצונו גם כשהוא לא עיקריות לטענותיו. הוא כותב שהנערה היתה בת 12 ואילו במאמר ב"הארץ" – כזכור. המקור היחיד של פפה – כותב ש"באשר לגיליה יש גרסאות שונות. על פי חלקן היתה ילדה ממש, בת 10-15, על פי אחרות היתה נערה, בין 15 ל-20". איך יודע פפה שגילה היה 12? מדוע לא לדייק? אל לו לקורא לחשוב שאלה זוטות. היסטוריון רציני לא היה מסתמך על מאמר אחד, אלא חושף תיעוד חדש, מאמת עובדות ומכ"קש לעיין בתיק המשפטי (שם כתוב: "ערבייה צעירה בגיל 16-20"). זאת ועוד, ישנם גם הבדלים בין הגרסה האנגלית של ספרו של פפה לזו העברית. מתברר שיש "היסטוריה" לקורא עברית ואחרת לקורא שפות ורות. בספר הלועזי פפה קובע, משום מה, שהחיילים אנסו את הנערה במשך ימים אחדים. בעברית הוא מציין שאנסו אותה במשך ערב אחד. באנגלית כתוב שהוטל עונש מאסר של

ילדה ממחנה הפליטים רפיח אוחות במפתח לציון יום השנה לנכבה, 2014 צילומים: תומר אפלואם, פריץ כהן / לע"מ, ארכיון הפלמ"ח בארכיון צה"ל, Abed Rahim Khatib / Pacific Press / LightRocket via Getty Images

מוסר, כיצד ניתן לסמוך על פרשנותו?

פפה אינו ההיסטוריון הראשון שהתייחס לסוגיית גירושם של מאות אלפי פלסטינים בימי מלחמת העצמאות. לשיטתו, הגירוש לא היה תמוצאות הלחימה, אלא ביטוי לתוכנית-אב מראשית הציונות. "המטרה המרכזית" של המלחמה, הוא כותב, "היתה טיהור אתני של הארץ כולה" ומוסיף ש"השאיפה הציונית" היתה לכונן מדינה ליהודים בלבד וש"שום דימוי אחר של עתיד לא היה להנהגת המדינה. שום מצע אחר". זו, בקיצור נמרץ, התזה הכללית.

איר מוכיחים זאת? באמצעות ליקוט ציטוטים הנוחים לו – מה-רצל, דרך ברל כצנלסון ועד ישראל גלילי – הוא תופר תוה שעל פיה כל הציונים, ללא הבדלים ביניהם, חתרו לבצע "ניקוי אתני" בפלסטין. פפה מתמחה, כמדומה, בטכניקת "גזור/העתק" של ציטוטים (בעיקר מספרים של אחרים, לא באמצעות מחקר בארכיונים) בלי להתייחס לספרות המחקר או לתיעוד היסטורי עשיר הסותרים את טענתו. התזה של פפה לגיטימית, אבל יש להוכיח אותה באמצעות המקובלים. האם "להנהגת המדינה" לא היה "שום מצע אחר"? רק תועמלן או מי שבור בהיסטוריה של הציונות יכול לטעון זאת.

נהג דוגמה סטנדרטית לגיירה והעתקה. בחיר הציונים שחתר ל"ניקוי אתני" של פלסטין היה הרצל. פפה מצטט מיומנו: "את הקרקעות הפרטיות בחבלי הארץ הנמסרות לנו עלינו להוציא לאט לאט מידי בעליהן. את האוכלוסים העניים משתדלים אנו להעביר בלי רעש מבחוץ לגבול". על המשך המשפט פפה החליט לדלג: "על ידי מתן עבודה בארצות המעבר". באמצעות ציטוט של שתי שורות מיומנו של הרצל, ללא כל דיון בפועלו והגותו של האיש שעליו נכתבו מחקרים רבים (שאינם מוזכרים), פפה מנסה לשכנע עד כמה "עומק טבוע מושג הטרנספורם בחשיבה הפוליטית הציונית". דיון בה-רצל והשאלה הערבית? באימפריה העותמאנית? כלום. פפה גם אינו מוזכיר את הרישום ביומן שמופיע מיד לאחר מכן: "נתייחס בסבלנות ובכבוד לכני דתות אחרות ונגן באמצעי כפייה קשים ביותר על קניינם, כבודם וחירותם. גם בזה נראה לכל העולם דוגמה נפלאה". קורא שינסה למצוא את המקור יתקשה בכך מאחר שההפניה לרישום ביומנו של הרצל שגויה.

בקרב הקהלים שבהם פפה נחשב לכוכב לא אהבים לדבר על רישויות, שכן המטרה חשובה יותר מהמהימנות ההיסטורית. פפה מסתפק פעמים רבות בהפניות לעיתונים שאפשר להגיע אליהם בקלות.

שנתיים ורק על החייל שרצח את הנערה. כלומר, לא על 18 החיילים והקציני. ואולם, במאמר ב"הארץ" כתוב מפורשות שהקציני נידון ל-15 שנות מאסר, הסמל לחמש שנים ויותר 18 החיילים נידונו לתקופות מאסר (מגזרות) של שנה עד שלוש שנים באשמות שונות. במהדר"רה העברית פפה דייק מעט יותר, אך בחר להשמיט את הרשעת 18 החיילים. היסטוריון רשאי כמובן לשנות את דעתו, אבל ראוי להסביר את הסיבה לכך. זו עדות נוספת לרשלנות – או שמה זייפנות – של פפה. גם ההפניות באנגלית – כאן כמו במקרים רבים אחרים בספר – כמעט אינן קיימות, ואלה שכן נמצאות אינן מדויקות. פפה אינו מתייחס כמעט לספרות המחקר בנושא ספרו, אפילו שזו תומכת בטענותיו. למעשה, הקריאה בספר מעלה את החשד שפפה לא ממש יודע מה נכתב בתחומי התמחותו. לדוגמה, ב-2007 פורסם מחקרה של טל ניצן, "גבולות הכיבוש: נדירותו של אונס צבאי בסכסוך הישראלי-פלסטיני". לא פרשנותה של ניצן מעניינת כאן, אלא קבירתה שאונס היה דבר נדיר. מדוע פפה אינו מוזכר את המחקר? התשובה ברורה: כי המחקר בסוגיה לא הגיע למסקנה ש"בכלל" כפר היה אונס. למעשה, המחקר הגיע למסקנות הפוכות – שאונס של פלסטיניות היה דבר נדיר. כדי להפריך את המסקנות הללו יש צורך בתיעוד, ובכך, כאמור, פפה לא מוצלח במיוחד.

הדיון בסוגיית האונס, גם אם אינה מרכזית לספר, מדגים את שיטת עבודתו של פפה. ואם אי אפשר לסמוך על העובדות שהיסטוריון

דוד בן-גוריון. יומני המלחמה שלו לא צונורו

בני מוריס. מייחס לפפה רשלנות

יששכר שדמי. ההבדל בין תלונה לאשמה

בנימין זאב הרצל. שתי שורות מיומנו

14.78x26.67	3/3	עמוד 80	הארץ - גלריה	06/08/2021	78308769-8
80790 בנימין זאב הרצל - בהקשר לצינו -					

קריאה סלקטיבית

המשך מעמוד 78

בורות בהיסטוריה עתיקה. הוא מתייחס לספוריה (היום ציפורי) ולתושבי הכפר שחלקם גורשו לנצרת וכותב: "פירושו של דבר שהם יכלו לצפות במתיישבים היהודים שרוקנו את בתיהם, התחילו בהם, והפכו את כפרם למושב חקלאי שיתופי, ציפורי, הקי רוי על שם העיר התלמודית שארכיאולוגים מטעם הזדרו למקם שם". "מטעם"? אפשר לכתוב על גירוש תושבי ספוריה בלי לה"תכחש לעובדה שציפורי היתה מושב הסנהדרין, אבל לטעון שזו המצאה זו כבר בורות או מעשה נואל. אגב, חפירות ארכיאולוגיות החלו במקום בראשית שנות ה-30.

אפשר לציין עוד טעויות רבות בספר, חלקן תוצר של רשלנות וחלקן של בורות. מוחמד נימר אל-הוארי, מקים הארגון הפלסטיני הצבאי "הנג'אדה", לא "נכנע ליהודים" אלא שב לישראל ב-1950. יוסף ויץ לא "מונה באופן לא רשמי בינואר 1948 לעמוד בראש המבצעים לסילוק הפלסטינים בכוח", אלא היה מנהל מחלקת הקרקעות בק"ל. שולמית אלוני היתה חיילת בפלמ"ח ולא קצינה. חטיבת כרמלי לא היתה "מיחידות העילית" אלא חטיבת סדירה. ישראל סיפחה את המשולש ב-20 במאי 1949 ולא בקיץ באותה שנה. התיאורים בספרה של נתיבה בן-יהודה אינם מושג תמים "בהרחבה על דיווחים מארכיון זה" וכל מי שקרא את הספר יודע זאת מכיון שהיא מציינת שמדובר בויכרונות ולא במח"ק היסטורי. אגב, שם ספרה הוא "מבעד לעבותות" ולא "בין הע"ב ותות", כפי שפפה קורא לו.

גם אין אדם שנקרא "ישקה" שדמי אלא יששכר (שם החיבה שלו היה "ישכה", ב"כ). פפה כותב ש"לימים, קצין בכיר בהגנה לשעבר, ישקה שדמי שמו, נמצא אשם ברצח שני אסירים פלסטינים". הפעם הוא מציין את המקור ומפנה למאמר שבו נכתב: "הוגשה תלונה נגד מפקד גדוד בשם שדמי (כנראה ישכה שדמי) על רצח שני שבויים". גם אם מווייפים, רצוי לעשות זאת בחוכמה שכן אין צורך בהשכלה משפטית כדי לעמוד על ההבדל בין הגשת תלונה ובין "נמצא אשם". ואפשר להמשיך כך עוד ועוד.

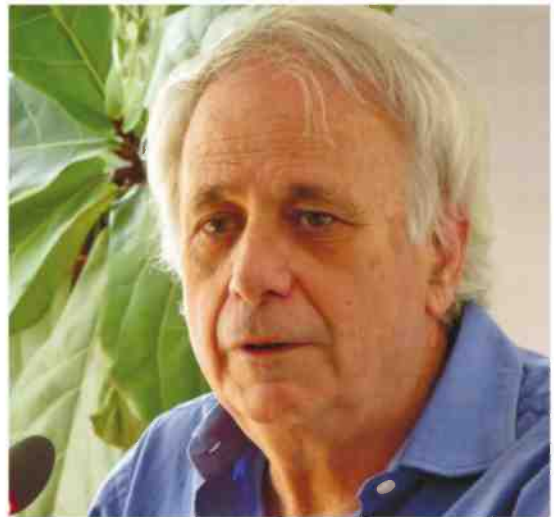
פפה ממעט להפנות לארכיונים ותולה זאת בכך ש"התקשיתי להגיע לארכיונים ישראלים, כי שמי הלך לפני כעבור ישראל". הוא לא מרחיב ומכיוון שיש לי ניסיון בתחום, אני מטיל ספק בניסוח עדין – בגרסתו. אולי מפאת ניסיונו המועט בארכיונים אין לו מושג איך כותבים הפניה מדויקת ולכן רובן שגויות או חסרות. ואם האמת אינה משנה, הוא יכול לכתוב ש"השתמשו בפ"עולות הטיהור ללא רחם במטוסים... ובירי חסר הבחנה בכל מי שלא הצליח למצוא מחסה בזמן" בלי לציין מקור דבר זה נכון גם בנוגע לטענתו שפשע המלחמה הנפוץ ביותר בגליל היה "איסוף התושבים, הוצאה להורג איך פפה מסיק שהוצאות להורג היו הפ"מקורות? אין. איני יודע איך פפה מסיק שהוצאות להורג היו הפ"שע הנפוץ ביותר, אבל המלה "או" היא מניפולציה שיוצרת קור"לציה בין פשע מלחמה ובין שבי.

לשיטתו של פפה, מרבית ההיסטוריונים היהודים בארץ מגויסים לטובת "האידיאולוגיה הרשמית". אני חושב שאין לו מושג מה קורה במחקר בארץ. הוא סולד במיוחד מאוניברסיטת תל אביב וכותב שאנשי הסגל הבכיר שלה "קפצו על נתחים" מיפו כדי ללמדנו איך קנו את השרלטנים הצינונים. הוא לא מביא נתונים על אחוז אנשי הסגל המתגוררים ביפו ולא חקר את המוטיבציות החברתיות שלהם בבחירת מקום המגורים שלהם. במקום אחר הוא משלב בין סלידתו מהאוניברסיטה ובין ברותו המביכה: "היסטוריונים שעובדים באוניברסיטת תל אביב היו יכולים לספק לנו את התמונה השלמה ביותר של מלחמת 1948 ושל הטיהור האתני: יש להם קדימות בגישה לכל המסמכים והחומר הארכיוני הרשמי, הממשלתי והצבאי הדרושים". זהו שקשוק מוחלט ואין להיסטוריון תל-אביבי "קדימות" על פני כל אדם אחר במדינה (אגב, כל אדם – גם תייר – יכול להיכנס לארכיון המדינה או זה"ל).

לסיכום, יש לעודד מחקרים פורצי דרך על מלחמת העצמאות (שפפה מקפיד להצמיד לה מירכאות) והנכבה (המונח המועדף עלינו), אולם אין מנוס מהמסקנה שאולי מדובר כאן במניפסט פורליטי מוצלח, אבל כמחקר היסטורי זהו חיבור רשלני. השאלה מדוע חוקרים רבים בחו"ל וגם בארץ קשרו כתרם לספר דורשת דיון נפרד (שממנו אפשר ללמוד לא מעט על מצב האינטליגנציה). הספר מעוצב לעילא ולעילא, אבל אינו כולל אינדקס או ביבליוגרפיה, כנדרש מחיבור מדעי. לקורא המעוניין בספרות רצינית שנכתבה על המלחמה מוטב לפנות לכותרים אחרים.

למשל, הוא כותב על תיאור "חשוב מאין כמוהו" על גורל תושבי הכפר סארים בפרוזדור ירושלים שהובא לדבריו ב"מעריב" באפריל 1948 ובאמצעותו אפשר להבין איך "המושג 'בריחה', שכביכול שונה מגירוש" נהפך לכלי תעמולתי. פפה כותב ש"עשרות מבתי הכפר פוצצו (על ידי חבלנים שהצטלמו בגאווה לאחר מכן ליד מעשה ידיהם) וחלק הוצתו" ואז מצטט מהעיתון שכתוצאה מכך "ברחו אנשי הכפר בבהלה". פפה קובע ש"כך נולד מיתוס הבריחה. הם לא ברחו, הם הוברחו, קרי גורשו. אין פלסטיני אחד שברח. יש פלסטינים שעזבו עד יעבור זעם, יש שהונסו באמצעות הפצצות... כולם היו קורבנות של טיהור אתני".

עיון בעיתון בתאריך שאליו מפנה פפה אינו מגלה תמונה או דיווח על "חבלנים שהצטלמו בגאווה" וגם לא את המשפט "ברחו אנשי הכפר בבהלה". אך ניתן למצוא שם את המשפט הבא: "אנשי הכנפיות בכפר גילו התנגדות... כמה בתים בכפר נהרסו בחור"מרי נפץ. אין עדיין ידיעות על אבידות הערבים". מדוע פפה בונה תיאוריה שלמה – "כך נולד מיתוס הבריחה" – על ציטוט שלא

פפה. "שמי הלך לפני כעבור ישראל" צילום: L. Willms

סוגה: עיון

קהל יעד: קוראי ספרים על תולדות הסכסוך הישראלי-פלסטיני

מדף: לצד "קוממיות ונכבה" מאת יואב גלבר ו"לידתה של בעיית הפליטים הפלסטינים 1947-1949" מאת בני מוריס

לסיכום: חיבור שמדגים לא לכתוב היסטוריה

הופיע בהפניה? בתי הכפר סארים אכן נהרסו על ידי הלוחמים וישנו תיעוד מגוון של פעולות גירוש ופשעים שנעשו בזמן המלחמה ואחריה, אבל הטענה ש"אין פלסטיני אחד שברח" היא מגוחכת. קשה לקרוא את הספר מבלי להגיע למסקנה שפפה סולד מהישראלים. כשהוא כותב על הצד הישראלי הוא מדוחך על "גדודי הטיהור הישראליים" ואילו הליגה הערבית שלחה "צבאות סדירים לפלסטין". כאשר בכפרים גילו כוח עמידה אל מול "הכוחות הישראליים המטהרים", לדוגמה במקרה של קאקון, או פפה כותב על ה"היסטוריה המהפכנית" של הכפר גם הקרבות שהתרחשו בוואדי ערה באוקטובר 1948 הוכיחו לדעתו את "המאבק האמיתי" וזהו אחד "הפרקים היותר מרשימים בתולדות העמידה הפלסטינית בכנכה". אף על הירדנים פפה זועם בעקבות ההסכם של המלך עבדאללה עם ישראל. מנגד, כשחיילים ירדנים לחמו מול לוחמים יהודים בירושלים, "הם עשו זאת באומץ ורשמנו לזכותם ניצחונות".

ההיסטוריה של פפה סלקטיבית. בגרסה האנגלית פפה השמיט את הטבח בגוש עציין שבו נרצחו כ-130 יהודים ואילו בגרסה הנוכחית פפה, איך נאמר, מאוזן יותר. על פרשת התקפת השיירה שבאה לסייע לנצורי קיבוץ יחיעם הוא כותב: "הגרסה הפלסטינית היא שתחילה קראו לאנשי השיירה לסגת, אבל משלא נע"נו ניסו להוציאם בעזרת הצתת האוטובוסים; בגרסה הישראלית מדובר בטבח של 47 מאנשי השיירה". גם כאן פפה טועה בתאריכים: השיירה עלתה ב-27 במאס, ולא ב-28. פפה אף מפגין